

„TURYZM”, t. 7, z. 2, 1997

Andrzej Stasiak

TURYSTYKA W PARKACH NARODOWYCH – OBSZARY KONFLIKTÓW
LE TOURISME DANS LES PARCS NATIONAUX – LES TERRAINS
DES CONFLITS
TOURISM IN NATIONAL PARKS – CONFLICT AREAS

Artykuł jest próbą charakterystyki podstawowych sprzeczności pomiędzy ochronną a turystyczną funkcją parków narodowych. Wskazano też korzyści płynące z ruchu turystycznego na tych obszarach. Podsumowanie pracy stanowi krótki przegląd możliwości łagodzenia konfliktów na linii ochrona przyrody–turystyka.

I. KONFLIKTY WYNIKAJĄCE Z USTAWOWYCH FUNKCJI PARKU NARODOWEGO

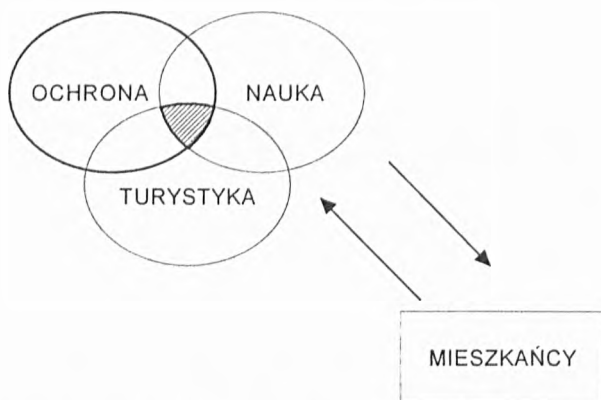
Podstawowe zadania parku narodowego określa *Ustawa z dnia 12 grudnia 1991 roku o ochronie przyrody*. Wynika z niej, że park narodowy zobowiązany jest do:

- utrzymania i przywracania cech swoistego krajobrazu,
- udostępniania obszaru chronionego do badań naukowych, oraz
- udostępniania obszaru chronionego do zwiedzania (w tym i dla celów dydaktycznych).

Tak więc park narodowy ma pełnić jednocześnie trzy funkcje: ochronną, naukową i turystyczną. Oczywistym jest, że tak różne sfery działania muszą prowadzić do powstawania obszarów sprzecznych interesów (rys. 1). Nie wszystkie jednak konflikty mają tę samą rangę. Pomiędzy działalnością ochroniarską a badawczą zachodzi nawet dość duża zbieżność celów (aby coś skutecznie chronić, trzeba to najpierw dobrze poznać). Najbardziej konfliktowym elementem tego układu wydaje się być turystyka.

Nie ulega wątpliwości, że parki narodowe są bardzo atrakcyjne turystycznie. Wpływ na to ma połączenie kilku czynników:

- doskonale warunki do wypoczynku na obszarze parków narodowych (naturalność i czystość środowiska przyrodniczego);
- duże walory poznawcze (malownicze krajobrazy, wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt, unikalne formy geologiczne i geomorfologiczne);
- wzrost zainteresowania w ostatnim okresie ekoturystyką, turystyką ekologiczną, turystyką w ścisłym kontakcie z przyrodą.

Rys. 1. Obszary konfliktów funkcjonalnych w parku narodowym
 Dessin 1. Les terrains des conflits fonctionnels dans le parc national

W powszechnym odczuciu nadanie jakiemuś obszarowi statusu parku narodowego ma charakter nobilitacji, wyróżnienia przez fachowców jego nieprzeciętnych walorów. Można to porównać do przyznania zabytkowi architektonicznemu dawnej klasy „0”, która była oznaką niezaprzeczalnej wartości danego obiektu. Miało to swoje późniejsze konsekwencje. Wywoływało bowiem wśród zwiedzających chęć zobaczenia tak wyróżnionego obiektu. I nie jest przy tym istotne, czy dana osoba zna się na architekturze lub jest miłośnikiem przyrody. Po prostu jeśli ktoś uznał, że coś jest cenne, unikalne i należy to chronić, to znaczy, że to „coś” na pewno warte jest zobaczenia. Co więcej, arbitralnie wyznaczona granica parku narodowego w odczuciu społecznym bardzo często jest granicą oddzielającą to, co atrakcyjne od tego, co nieatrakcyjne.

W ten sposób, paradoksalnie, decyzja administracyjno-prawna, mająca chronić dany obszar, przyczynia się do wzrostu zagrożenia ze strony turystyki. Zawsze bowiem z chwilą utworzenia parku narodowego rozpoczyna się wzmożona penetracja turystyczna obszaru objętego ochroną (tab. I).

Najprostszym rozwiązaniem byłoby, oczywiście, usunięcie turystyki z obszaru parku narodowego. Nie wchodzi to jednak w grę, mimo wielu negatywnych

skutków wywołanych przez ruch turystyczny. Po pierwsze, całkowite „zamknięcie wstępu do parków narodowych [...] oznaczałoby [...] pozbawienie społeczeństwa kontaktu z najpiękniejszymi zakątkami kraju” (P i s a r s k i 1993), po drugie – udostępnienie obszaru parku narodowego dla zwiedzających wynika z *Ustawy* z 1991 r. Jest więc prawnie zagwarantowane. Funkcja turystyczna jest integralną (nieusuwalną) funkcją parku narodowego.

Tabela I

Frekwencja zwiedzających w wybranych nowo utworzonych parkach narodowych

Le nombre des visiteurs dans les parcs nationaux nouvellement fondés choisis

Park narodowy	Rok powstania parku	Ruch turystyczny					
		1990	1991	1992	1993	1994	1995
Poleski PN	1990	162	1 089	4 087	4 023	5 026	6 567
PN Gór Stołowych w tym rezerwy: Błędne Skały Szczeliniec	1993	-	-	-	-	200 000	300 000
		-	-	-	-	34 000	100 000
		-	-	-	-	59 700	100 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dyrekcji parków.

Jedyną skuteczną drogą rozwiązania tych problemów jest określenie głównych obszarów konfliktów i próba złagodzenia sprzeczności pomiędzy funkcją ochronną a turystyczną parku narodowego.

Według H. W. O p a s c h o w s k i e g o (1991) konflikt ekologia–turystyka dotyczy całego środowiska geograficznego i będzie w przyszłości narastał, gdyż:

– z jednej strony mamy do czynienia z ciągłym wzrostem popytu turystycznego (znaczne skrócenie czasu pracy w XX w., wzrost ilości czasu wolnego, wzrost mobilności społeczeństwa w związku z rozwojem motoryzacji, rozwój turystyki indywidualnej itd.);

– z drugiej – powierzchnia terenów do rekreacji jest ograniczona, a nawet z każdym rokiem coraz mniejsza, stale wzrasta też społeczno-polityczna wartość ochrony przyrody oraz świadomość ekologiczna społeczeństwa.

W efekcie powstaje dylemat wyboru pomiędzy dwoma powszechnie uznanymi wartościami: środowiskiem naturalnym i wolnością osobistą (wolnością wyboru miejsca i sposobu wypoczynku).

Równie wiele problemów w zarządzaniu obszarami chronionymi stwarza ich otoczenie, a zwłaszcza społeczność lokalna. Powołanie parku narodowego zwykle istotnie ogranicza dotychczasowe formy gospodarowania mieszkańców, i to

nie tylko na jego obszarze, ale również w tzw. „otulinie”. Z. P i s a r s k i (1993) zwraca uwagę, że „społeczność lokalna musi przejść trudną adaptację do nowych warunków. Zachodzące w jej życiu zmiany obejmują zwykle tak wiele dziedzin, że wymagają dłuższego okresu przystosowawczego”. Niekiedy nawet upływ kilkunastu czy kilkudziesięciu lat nie pozwala na uregulowanie wszystkich spornych spraw. Wśród tych najtrudniejszych do rozwiązania można wymienić przynajmniej trzy grupy konfliktów.

1. Własność prywatna na obszarze parku narodowego. Do 1991 r. 85% powierzchni wszystkich istniejących wtedy parków narodowych było własnością skarbu państwa w zarządzie parków (L u b c z y ń s k i 1994). Pozostałe 15% stanowiło własność prywatną (7%) i własność skarbu państwa w innym zarządzie (8%). Ta ostatnia forma własności została jednak wkrótce niemal w całości przekazana w zarząd parków, tak że do końca 1992 r. w ich gestii znalazło się 92% ogólnej powierzchni (L u b c z y ń s k i 1994). Obecnie, w związku z powołaniem kilku nowych parków narodowych, odsetek gruntów prywatnych z pewnością ponownie wzrósł. Poza tym średnia dla kraju nie oddaje sytuacji w poszczególnych parkach. W niektórych z nich własność prywatna stanowi znaczną część powierzchni obszaru chronionego, np. w Ojcowskim PN – 60%, Pienińskim PN – 50%, Poleskim PN i Wigierskim PN po kilkanaście procent (dane pochodzą od dyrekcji poszczególnych parków). Utrudnia to znacznie, a niekiedy wręcz uniemożliwia, nie tylko prowadzenie racjonalnej gospodarki zasobami przyrodniczymi, ale także właściwe zagospodarowanie turystyczne obszaru chronionego. Bardzo często właściciel gruntu nie wyraża zgody na poprowadzenie przez jego teren szlaku turystycznego.

2. Osadnictwo oraz gospodarka człowieka w otoczeniu parku mogą stanowić dla parku poważne zagrożenie. Wiadomo, że najwolniej przebiegają zmiany mentalnościowe. Stąd niezwykle trudno wykorzenić niektóre przyzwyczajenia i tradycyjne sposoby postępowania. Trzeba jednak dążyć do wyeliminowania choćby tylko tych najbardziej szkodliwych dla środowiska (wypalanie traw, chemizacja rolnictwa). Spadek zyskowności rolnictwa może być rekompensowany przez czerpanie dochodów z obsługi ruchu turystycznego. Istnieje jednak wtedy niebezpieczeństwo odejścia od miejscowych tradycji, od dziedzictwa kulturowo-gospodarczego regionu i zafałszowania antropogenicznego składnika parku narodowego (P i s a r s k i 1993). Konieczne jest więc tu dokładne rozpatrzenie i wyważenie racji obu stron.

3. Zubożenie społeczności lokalnej może i niestety często prowadzi do działalności sprzecznej z prawem. W ostatnim czasie na terenie parków narodowych nasiliło się kłusownictwo, nielegalny zbiór runa leśnego, a nawet eksploatacja torfu. Zła sytuacja materialna ludności zmusza ją do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów bez oglądania się na racje ekologiczne. Chęć (i potrzeba) zysku nie pozwala na przyjęcie do wiadomości argumentów o ko-

nieczności ograniczania wielkości ruchu turystycznego na niektórych obszarach. Dlatego bardzo często ekologia przegrywa z ekonomią.

2. RODZAJE KONFLIKTÓW NA LINII OCHRONA PRZYRODY – TURYSTYKA

2.1. NADMIERNA KONCENTRACJA PRZESTRZENNA RUCHU TURYSTYCZNEGO

W polskich parkach narodowych istnieje zakaz poruszania się (bez specjalnego pozwolenia) poza wyznaczonymi szlakami. Podyktowane jest to chęcią ochrony szczególnie cennych obszarów, na które turyści nie mają wstępu. Równie ważne, zwłaszcza w parkach górskich, są względy bezpieczeństwa zwiedzających i ułatwienie prowadzenia ewentualnej akcji ratunkowej. Rozwiązanie to ma jedną podstawową wadę. Pewne obszary parku pozostają co prawda nieknięte, na pozostałych jednak często dochodzi do nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego.

Do parków narodowych o największym natężeniu ruchu turystycznego należy zaliczyć parki górskie: Karkonoski, Tatrzański i Pieniński, parki w pobliżu dużych aglomeracji miejskich: Wielkopolski, Kampinoski i Ojcowski oraz parki nadmorskie: Woliński i Słowiński.

L. L u b c z y ń s k i (1994) podaje, że największa koncentracja ruchu turystycznego w 1993 r. miała miejsce w Karkonoskim PN (259 osób/ha) i Wielkopolskim PN (224 osoby/ha). Wysokie wartości tego wskaźnika (ponad 100 osób/ha) zanotowano także w Ojcowskim, Tatrzańskim i Pienińskim PN. W roku 1990 natężenie ruchu turystycznego na 1 ha powierzchni parku narodowego było jeszcze wyższe i wynosiło np. w Karkonoskim PN 449 osób, a w Tatrzańskim PN – 142 osoby (M i e l n i c k a 1992). Należy przy tym podkreślić, że są to wartości średnie, obliczone dla całej powierzchni parku, w tym części wyłączonej z penetracji turystycznej. W praktyce rzeczywiste wartości na niektórych obszarach były znacznie wyższe. Dlatego lepszym wskaźnikiem natężenia ruchu turystycznego jest liczba turystów przypadających na 1 km bieżący szlaku turystycznego, a więc na obszar rzeczywistej penetracji turystycznej. Spośród górskich parków narodowych analizowanych przez B. M i e l n i c k ą (1992) aż w trzech – Bieszczadzkim, Karkonoskim i Tatrzańskim – na 1 km szlaku przypadało ponad 12 tys. osób.

Ciągłe jednak rozpatrywane wskaźniki mają charakter teoretyczny, przedstawiają średnie wartości zjawiska na jakimś obszarze. W rzeczywistości rozmieszczenie ruchu turystycznego w przestrzeni jest bardzo nierównomierne. Maksymalne natężenie, a co za tym idzie i zagrożenie ekologiczne, ma miejsce na krótkich, najbardziej interesujących, odcinkach szlaków oraz w szczególnie atrakcyjnych punktach widokowych.

Aby więc w pełni scharakteryzować natężenie ruchu turystycznego w parku narodowym, analizie powinna zostać poddana:

– **koncentracja powierzchniowa** – dotyczy to powierzchni całego parku, w mniejszej zaś skali ciągle jeszcze istniejących na obszarach chronionych ośrodków wypoczynkowych;

– **koncentracja liniowa** – zarówno na publicznych drogach kołowych (np. na Drodze Stu Zakrętów w PN Gór Stołowych – por. Z. P i s a r s k i 1996), jak i na szlakach turystycznych, oraz

– **koncentracja punktowa** – obejmująca natężenie ruchu turystycznego w szczególnie atrakcyjnych punktach (np. szczyty, przełęcze, węzły szlaków turystycznych, obiekty antropogeniczne).

Wśród wielu niekorzystnych skutków nadmiernej koncentracji przestrzennej należy wymienić przede wszystkim:

– „rozdeptanie” terenu – poszerzenie szlaku, powstanie kilku równoległych ścieżek, wydeptanie ścieżek „na skróty”, powierzchniowe zniszczenie murawy;

– niszczenie roślinności wzdłuż szlaku – zrywanie kwiatów, zbieranie runa leśnego, łamanie gałęzi;

– synantropizacja, czyli pojawianie się w wyniku działalności człowieka roślin niecharakterystycznych dla danego środowiska (przenoszenie przez turystów na butach nasion roślin, wyrzucanie resztek jedzenia, np. ogryzek, pomidorów itp.).

To ostatnie zjawisko, wbrew pozorom, nie odgrywa wcale znikomej roli. J. F a b i s z e w s k i i J. J e n í k (1994) podają, że w Karkonoskim PN stwierdzono 106 gatunków roślin synantropijnych, z czego aż 14 na samym szczycie Śnieżki. W Tatrach doliczono się 103 takich gatunków.

2.2. NADMIERNA KONCENTRACJA CZASOWA RUCHU TURYSTYCZNEGO

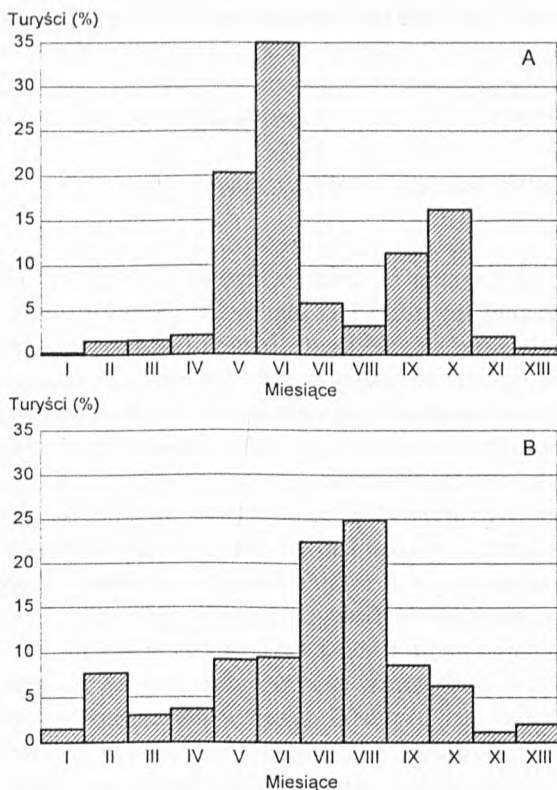
Równie duży wpływ na środowisko przyrodnicze, jak wielkość ruchu turystycznego, ma jego rozłożenie w czasie, czyli koncentracja czasowa. Niekiedy stosunkowo niewielka liczba turystów w krótkim odstępie czasu może wyrządzić większe szkody niż kilkakrotnie większa liczba zwiedzających, której pobyt jest rozłożony równomiernie w dłuższym okresie czasu. Niestety, w większości polskich parków narodowych mamy do czynienia z dużą koncentracją czasową ruchu turystycznego¹.

Maksimum natężenia ruchu turystycznego przypada zwykle na okres letni, zwłaszcza na miesiące urlopowe czerwiec–sierpień. Dotyczy to głównie parków nadmorskich. W 1994 r. z ok. 800 tys. osób zwiedzających Woliński Park Narodowy aż 85% przebywało tam w okresie czerwiec–sierpień. W pozostałych dzie-

¹ Wszystkie dane liczbowe w tym podrozdziale pochodzą od dyrekcji poszczególnych parków narodowych i oparte są na liczbie sprzedanych biletów wstępu oraz szacunkach pracowników.

więciu miesiącach odnotowano tylko 15% całej rocznej frekwencji. Słowiński PN w 1995 r. w okresie od maja do września odwiedziło blisko 300 tys. wczasowiczów. Bywały dni, kiedy na Łąckiej Górze jednocześnie znajdowało się ok. 2 tys. osób! W tym samym czasie (maj–wrzesień) do Ojcowskiego PN przybyło aż 90% z 250 tys. osób, jakie odnotowano w 1995 r. Szczególne natężenie ruchu turystycznego związane jest tu z sezonem wycieczek szkolnych. W niektóre dni maja i czerwca w parku przebywało ponad 3 tys. wycieczkowiczów.

Równie duża koncentracja czasowa występuje w Babiogórskim i Pienińskim PN. Według szacunków dyrekcji liczba sprzedanych biletów (od 1 maja do 31 października 1995 r.) stanowiła w obu przypadkach ponad 80% ogółu zwiedzających.

Rys. 2. Sezonowość ruchu turystycznego w: A – Poleskim Parku Narodowym (wartości średnie z lat 1990–1995), B – Tatrzańskim Parku Narodowym (wartości z 8 całorocznych bram wejściowych w 1995 r.). **Źródło:** Opracowanie własne na podstawie informacji dyrekcji parków

Dessin 2. Le caractère saisonnier du mouvement touristique dans: A – Le Parc National de Polesie (valeurs moyennes dans les années 1990–1995), B – Le Parc National de Tatra (valeurs obtenues en 1995 aux 8 portes d'entrée ouvertes pendant toute l'année). **Sou r c e:** Élaboration propre basée sur les données des directions des parcs

Dwa maksima w roku występują głównie na obszarach górskich oraz w kilku parkach, w których dominuje turystyka młodzieżowa zorganizowana. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z maksimum letnim (górskie wędrówki wakacyjne) i zimowym (ferie na nartach). Ten typ sezonowości reprezentuje np. Tatrzański Park Narodowy (rys. 2). W Poleskim PN zaś główne maksimum występuje przed wakacjami (ponad 55% ogólnej frekwencji w maju i czerwcu), drugie – tuż po wakacjach (niemal 28% we wrześniu i październiku) – rys. 2.

Wysoka frekwencja przez cały rok jest oczywiście najbardziej niekorzystna dla środowiska przyrodniczego. Ciągła duża antropopresja nie pozwala na naturalną samoregulację. Dlatego nawet niewielkie zniszczenia nie zostaną zregenerowane, lecz będą się nawarstwiać, co w konsekwencji musi prowadzić do trwałego przekształcenia środowiska. Spośród polskich parków narodowych najbliższej tego typu czasowego rozkładu ruchu turystycznego jest chyba Karkonoski i Tatrzański PN.

2.3. UCIAŹLIWE FORMY RUCHU TURYSTYCZNEGO

Najbardziej niekorzystną z punktu widzenia ochrony środowiska naturalnego cechą współczesnej turystyki jest masowość. Setki tysięcy, a nawet miliony osób przybywających na stosunkowo niewielki obszar parku narodowego wywierają olbrzymią presję na przyrodę. W tej sytuacji każda niewielka nawet szkoda wyrządzona przez pojedynczego turystę, w innych warunkach właściwie niezauważalna (np. złamanie małej gałązki), ulega zwielokrotnieniu (sto tysięcy złamanych gałązek).

Masowość turystyki stwarza więc zupełnie nową jakość znanych już wcześniej problemów, choćby wywozu śmieci (por. u H. W. O p a s c h o w s k i e g o 1991 „śmieci czasu wolnego”), walki z hałasem, utylizacji ścieków (w miejscowościach turystycznych w otulinie parku, jak i w schroniskach na jego obszarze), przekształcania na szeroką skalę krajobrazu wokół parku.

Oddzielną grupę problemów stwarza dominująca współcześnie turystyka zmotoryzowana. Eliminacja oddziaływania spalin samochodowych na przyrodę parku jest niezwykle trudna ze względu na utrwalone w świadomości społecznej przekonanie, że samochód jest symbolem indywidualnej wolności. Rezygnacja z samochodu byłaby więc rezygnacją z części własnej wolności (O p a s c h o w s k i 1991). Poza tym zastąpienie pojazdów indywidualnych transportem zbiorowym musiałoby następować w znacznej odległości od granic obszaru chronionego. Z. P i s a r s k i (1993) wspomina o jeszcze innych metodach walki z motoryzacją: okresowym zamykaniu dróg, wprowadzaniu dodatkowych opłat za parkowanie w najpopularniejszych miejscach, budowie parkingów na obrzeżach

parku. Taka polityka wymaga jednak „obudowania parku odpowiednią infrastrukturą”, co z pewnością nie podnosi atrakcyjności obszaru.

Bardzo uciążliwą formą ruchu turystycznego jest turystyka pobytowa. Wiąże się ona z ośrodkami wczasowymi i wypoczynkowymi nadal funkcjonującymi na terenie polskich parków narodowych. Ta forma rekreacji – jako zupełnie nieodpowiednia na obszarach chronionych – jest jednak sukcesywnie eliminowana. W latach 1991–1993 zlikwidowano ośrodki wczasowe w Słowińskim, Wolińskim i Wigierskim PN (L u b c z y ń s k i 1994). W przyszłości turystyka pobytowa (rekreacyjno-wypoczynkowa) ma być zastąpiona przez turystykę poznawczą.

W ostatnich latach obserwujemy pojawienie się nowych form aktywnego wypoczynku, wkraczających także na obszar parków narodowych. Trudno w tej chwili jednoznacznie ocenić ich wpływ na środowisko. Nie należy jednak oczekiwać, że moda na windsurfing, snowboard, lotniarstwo czy rowery górskie szybko przeminie. Trzeba już teraz podjąć odpowiednie działania zmierzające do rozsądnego udostępnienia obszarów chronionych amatorom tych sportów i wyeliminowania ewentualnych konfliktów (por. P i s a r s k i 1996).

3. KORZYŚCI Z TURYSTYKI NA OBSZARACH CHRONIONYCH

Turystyka stwarza wiele zagrożeń dla parku narodowego, ale może też – przy odpowiednim jej wykorzystaniu – stać się szansą rozwoju. Ruch turystyczny na obszarach chronionych niesie z sobą korzyści ekonomiczne zarówno dla samego parku, jak i społeczności lokalnej.

Dzięki sprzedaży biletów (wydaje się, że zaakceptowanej już ostatecznie przez turystów) park narodowy zyskuje dodatkowe źródło dochodów wzbogacające zawsze przecież zbyt skąpy budżet. Pieniądze te powinny być jednak przeznaczone na dalsze inwestowanie w rozwój turystyki (poprawę zagospodarowania turystycznego, informację i reklamę, edukację ekologiczną społeczeństwa).

Znacznie większe znaczenie ma turystyka dla miejscowej ludności. Wspomniano już, że niekiedy jej dochody są znacznie uszczuplone przez ograniczenia, jakie narzuca utworzenie parku narodowego. Straty te mogą być zrekomensowane przez korzyści finansowe, wynikające z obsługi ruchu turystycznego. W początkowym etapie konieczne jest jednak uświadomienie mieszkańcom szansy, jaka przed nimi powstała. Z. P i s a r s k i i G. R ą k o w s k i (1996) wskazują na możliwość:

- udzielania noclegów, np. w gospodarstwach agroturystycznych,
- sprzedaży własnych produktów spożywczych,
- dodatkowego zatrudnienia w turystyce (baza noclegowa, gastronomia, obsługa przewodnicka).

Można do tego dodać jeszcze czerpanie dochodów z wyrobu regionalnych pamiątek, wydawania map, folderów i przewodników, wzrost zatrudnienia związany z rozwojem infrastruktury paraturystycznej itp.

Drugą, nie mniej ważną grupę korzyści z rozwoju turystyki na obszarach chronionych stanowią korzyści dydaktyczne. P. P a w l a c z y k (1993) uważa nawet, że jest to główny powód, dla którego warto godzić się na spadek wartości przyrodniczej obiektu chronionego (każda obecność człowieka w obiekcie przyrodniczym wywołuje jakieś zmiany). Wzrost świadomości ekologicznej i ogólnej wiedzy przyrodniczej wszystkich zwiedzających (dorośli i dzieci) oraz samych mieszkańców regionu jest „realnym »zyskiem« dla przyrody, choćby dlatego, że – jak się wydaje – prawdopodobieństwo podejmowania przez każdą z tych osób działań niekorzystnych dla przyrody jest odwrotnie skorelowane z wiedzą o niej”. Edukację ekologiczną turystów można podzielić na trzy grupy:

- przed wejściem do parku,
- podczas pobytu w parku,
- po opuszczeniu parku.

Edukacja ekologiczna przed wejściem do parku ma na celu przygotowanie turysty do świadomego zwiedzania obszaru chronionego. Przygotowanie to polega zarówno na przekazaniu informacji porządkowych (regulamin zwiedzania parku na tablicach informacyjnych, biletach wstępu itp.), zaproponowaniu różnych form spędzenia czasu na obszarze chronionym, jak i dostarczeniu najważniejszych wiadomości o historii i przyrodzie danego regionu.

Najlepiej do tej roli nadają się różnego rodzaju wystawy, ekspozycje w muzeach regionalnych i przyrodniczych oraz ośrodki dydaktyczno-informacyjne. W krajach zachodnich powstały specjalne centra informacyjne (ang. *visitor centre*), których zadaniem jest rozwijanie tzw. interpretacji (ang. *interpretation*), czyli „działalności edukacyjnej, która ma na celu wywołanie skojarzeń poprzez osobisty kontakt z oryginalnymi obiektami i uczestnictwo w doświadczeniach związanych z ich poznawaniem” (P i s a r s k i 1993). Działalność ta opiera się nie na suchym przekazywaniu wiadomości do zapamiętania, ale na nakłanianiu widzów do własnej interpretacji prezentowanych faktów. Dzięki wykorzystaniu wielu różnorodnych technik (filmy video, slajdy, fotogramy, prezentacje i pokazy, plakaty, modele, oryginalne eksponaty itp.) interpretacja jest bardzo plastyczna i z łatwością dociera do wszystkich zwiedzających, niezależnie od ich wieku i wykształcenia. Obok sal wystawowych i projekcyjnych centrum uzupełniają liczne sklepy z pamiątkami, księgarnie, bary szybkiej obsługi, toalety, parkingi itp. Dzięki temu centra informacyjne stanowią swego rodzaju strefę buforową zatrzymującą część zwiedzających na granicy obszaru chronionego. Wielu urlopowiczów nie szuka bowiem bezpośredniego kontaktu z nieskażoną przyrodą, zwłaszcza gdy wiąże się to z niewygodą i rezygnacją z komfortu. Dla nich ważniejsza jest rozrywka i zadowolenie niż pobyt na łonie natury (O p a s c h o w s k i 1991).

Centra obsługi turystów podobne do zachodnich powstają już w Polsce. W Ojcowskim PN od kilku lat organizowany jest ośrodek edukacyjny mający spełniać funkcję centrum informacyjnego (B i d e r m a n 1992). Do jego zadań ma należeć reorganizacja sposobu udostępniania obszaru parku, otwarcie nowych obiektów do zwiedzania, przygotowanie ścieżek dydaktycznych i punktów widokowych, prowadzenie tradycyjnych i nowych imprez z interpretatorem (m.in. „Weekendy w Ojcowie”, „Spacery po Ojcowie”).

D. M y g a - P i ą t e k (1994) podkreśla, że działalność ośrodka edukacyjnego wymaga stworzenia szerokiej bazy szkoleniowej (sale audiowizualne i wystawowe, muzeum lub izba regionalna, laboratoria), terenowej (ścieżki dydaktyczne, stanowiska terenowe, poligony doświadczalne) i przede wszystkim programowej (wydawnictwa, własne programy edukacyjne, współpraca ze szkołami i organizacjami młodzieżowymi itp.). Są to więc kosztowne inwestycje, ale bardzo potrzebne.

Edukacja ekologiczna podczas pobytu w parku polega na pogłębieniu i utrwaleniu wiadomości dostarczonych przed wejściem. Powinna służyć również kształtowaniu właściwych zachowań i postaw wobec środowiska przyrodniczego. Szczególna rola przypada tu nauczycielom i przewodnikom oprowadzającym grupy zwiedzających. Dobrym przewodnikiem po terenie parku narodowego może być osoba, która posiada umiejętność rozpoznawania wielu gatunków roślin i zwierząt, zjawisk przyrodniczych (np. śladów i głosów zwierząt), potrafi improwizować i błyskawicznie reagować na różne zaskakujące sytuacje. Powinna też dysponować szeroką i stale aktualizowaną wiedzą przyrodniczą (P a w l a c z y k 1993).

Dla turystów indywidualnych ważne będą tablice informacyjne w szczególnie atrakcyjnych miejscach, wyczerpująco opisane ścieżki dydaktyczne i stanowiska terenowe, dokładna charakterystyka poszczególnych szlaków w przewodnikach.

Edukacja ekologiczna po opuszczeniu parku wynika z późniejszego oddziaływania zakupionych pamiątek. Książki, albumy, mapy, przewodniki, foldery, widokówki nie tylko przypominają o przeżytych chwilach, ale są też ważnym i bogatym nośnikiem informacji. Pozwalają jeszcze raz wrócić myślami do parku narodowego, znaleźć odpowiedzi na powstałe w czasie wizyty pytania, wreszcie pogłębić swoją wiedzę na interesujące tematy. Zaletą tego typu przekazu jest osobisty, emocjonalny stosunek niedawnego turysty do tekstu czy obrazu, wadą natomiast „brak możliwości kontrolowania reakcji odbiorcy i wykorzystania przez niego otrzymanych informacji” (P a w l a c z y k 1993).

Edukacja ekologiczna ludności miejscowej ma podstawowe znaczenie dla zaakceptowania przez lokalną społeczność istnienia parku narodowego. Droga od postrzegania parku jako głównego źródła kłopotów do uświadomienia sobie, że jest on cennym walorem regionu, który należy chronić, jest długa i niełatwa. Wymaga dużego wysiłku zarówno ze strony dyrekcji parku, jak i władz lokal-

nych. Temu celowi służą szkolenia nauczycieli, współpraca z okolicznymi szkołami, spotkania z mieszkańcami, pokazy i prezentacje, organizacja imprez kulturalnych itp.

Z czasem świadomość ekologiczna społeczności lokalnej wzrośnie, a niektórzy mieszkańcy, wychodząc naprzeciw przyrodniczym zainteresowaniom gości, zaczną sami poszerzać swą wiedzę na temat zasobów przyrodniczych regionu.

4. MOŻLIWOŚCI ŁAGODZENIA KONFLIKTÓW – OCHRONA PRZYRODY–TURYSTYKA

Stwierdzono wcześniej, że funkcja turystyczna obszarów chronionych jest funkcją konfliktogenną, ale nieusuwalną. Jedynym rozwiązaniem pozostaje więc taka działalność, która łagodziłaby negatywne oddziaływanie turystyki na środowisko przyrodnicze. Środków prowadzących do tego celu jest dość dużo, m.in. kierowanie potokami ruchu turystycznego, monitoring środowiska przyrodniczego, limitowanie wielkości ruchu turystycznego na obszarach chronionych, selekcja zwiedzających park narodowy, opracowanie planu zagospodarowania turystycznego parku i jego otuliny, działalność propagandowa i edukacyjna.

1. Kierowanie potokami ruchu turystycznego. Ma ono na celu ochronę najbardziej cennych obszarów parku narodowego kosztem mniej atrakcyjnych terenów. Zapobiega też rozproszonej penetracji, która ze względu na masowość ruchu turystycznego prowadzi do powierzchniowej dewastacji terenu. Dlatego tak ważne jest ograniczenie poruszania się zwiedzających do wyznaczonych szlaków turystycznych. Aby to osiągnąć, konieczne jest:

- czytelne oznakowanie szlaków turystycznych,
- stosowanie środków utrudniających zbaczanie ze szlaków (np. rowy z wodą),
- informowanie i apelowanie do poczucia odpowiedzialności.

Wbrew pozorom ta ostatnia forma działania nie jest bezcelowa. Tablice informacyjne, ulotki, foldery, mapy z trasami, działalność centrum informacyjnego mogą dostarczać zwiedzającym informacje o wysiłkach pracowników parku, zyskiwać akceptację dla ich pracy i zachęcać do współpracy w dziedzinie ochrony przyrody (P i s a r s k i 1993). Pełna i wyczerpująca informacja o atrakcjach obszaru ułatwi też potencjalnemu turyście wybór atrakcyjnej i odpowiedniej dla niego trasy wycieczki.

Dużą rolę w kierowaniu potokami zwiedzających powinno odgrywać także wyspecjalizowane przewodnictwo. To właśnie od propozycji miejscowego przewodnika zależy często forma, czas i trasa zwiedzania.

2. Monitoring środowiska przyrodniczego. W ostatnich latach zwrócono bacniejszą uwagę na potrzebę monitoringu środowiska przyrodniczego w parkach narodowych (C h w i s t e k, C z a r n o t a, L o c h 1994; Z ą t e k

1994). Ciągłe śledzenie i gromadzenie danych o zachodzących aktualnie zjawiskach i procesach przyrodniczych powinno obejmować także kontrolę szlaków turystycznych. Ocenę stopnia zniszczenia środowiska przyrodniczego wzdłuż szlaków turystycznych opracował R. Prędko z Bieszczadzkiego PN (tab. II). Wydzielił on pięć kategorii szlaków, przy czym trzy ostatnie kategorie obejmują szlaki zagrożone zniszczeniem i już zniszczone. Jest ich w Bieszczadzkiem PN blisko 50%! Konieczne staje się więc podjęcie działań zmierzających do zmniejszenia, a nawet wyeliminowania antropopresji na niektórych obszarach.

Tabela II

Ocena stopnia zniszczenia środowiska przyrodniczego wzdłuż szlaków turystycznych w Bieszczadzkiem Parku Narodowym (wg R. Prędkiego)

L'évaluation du degré de la destruction du milieu naturel au long des itinéraires touristiques dans le Parc National de Bieszczady (d'après R. Prędko)

Kategorie szlaków		Opis	Szlaki w Bieszczadzkiem PN	
			długość (w km)	udział (w %)
I	nie zmieniony	szerokość ścieżki poniżej 0,5 m, brak widocznych zmian roślinności	23,45	25,97
II	mało zmieniony	lokalne poszerzenie szlaku (do 1 m) lub widoczna druga ścieżka, zniszczenie pojedynczych roślin tuż przy szlaku	23,40	25,91
III	zagrożony	poszerzenie szlaku do 2–3 m lub obecność dwóch ścieżek	22,70	25,14
IV	zniszczony	szlak rozchodzi się na kilka ścieżek lub poszerzenie szlaku do 5 m, widoczne zmiany składu ilościowego i jakościowego roślinności	13,75	15,23
V	silnie zniszczony	całkowite wydeptanie powyżej 5 m szerokości szlaku, zniszczenia powierzchniowe całych płatów roślinności	7,00	7,75

3. Limitowanie wielkości ruchu turystycznego na obszarach chronionych. Każdy obszar, w tym i park narodowy, charakteryzuje się określoną chłonnością i pojemnością turystyczną. Wyznaczenie tych wskaźników (zarówno dla całości parku narodowego, jak i mniejszych powierzchni) powinno prowadzić do określenia maksymalnej liczby osób, która może na danym terenie przebywać, nie powodując degradacji środowiska przyrodniczego i w warunkach pełnego komfortu wypoczynku (prawidłowego zaspokojenia swoich potrzeb). Należy przy tym podkreślić, że najczęściej obliczana jest całoroczna chłonność turystyczna. Brakuje natomiast opisu zmiany chłonności turystycznej w zależ-

ności od pory roku (sezonowe zmiany odporności środowiska przyrodniczego) oraz innych niż turystyka piesza form ruchu turystycznego, np. taternictwa, speleologii (P t a s z y c k a - J a c k o w s k a, B a r a n o w s k a - J a n o t a 1985).

W praktyce bardzo często dochodzi do przekraczania chłonności turystycznej parków narodowych. Bezsprzecznie najbardziej zagrożony jest Karkonoski Park Narodowy. Chłonność turystyczna tego obszaru szacowana na 5–6 tys. osób zwiedzających jednorazowo, czyli 0,75–1 mln rocznie, przekraczana jest co najmniej trzykrotnie (F a b i s z e w s k i, J e n i k 1994). Powstaje więc problem ograniczenia liczby zwiedzających. Można to osiągnąć metodami pośrednimi (wprowadzenie opłat za wstęp, podwyższenie sezonowych stawek za parkowanie, stworzenie tzw. strefy buforowej, zaproponowanie alternatywnych form wypoczynku i rekreacji w okolicy) lub bezpośrednimi (czasowe zamykanie „przeciążonych” obszarów, określenie dziennego i tygodniowego limitu zwiedzających).

4. Selekcja zwiedzających obszar parku narodowego. A. J e r m a c z e k (1993) i P. P a w l a c z y k (1993) zwrócili uwagę na dość dużą zależność między zainteresowaniem przyrodą a formą uprawianej turystyki. Największą „otwartość” na wiedzę o świecie wykazują uczestnicy turystyki kwalifikowanej, najmniejszą – uczestnicy wycieczek zbiorowych. Racjonalne wydaje się więc takie działanie, aby do najcenniejszych obszarów docierali przede wszystkim najbardziej zainteresowani (maksymalizacja „zysku” przy stałym „koszcie”). Pozostali zadowolą się mniej atrakcyjnymi obszarami, a niektórym „turystom” wystarczy sam pobyt w tzw. strefie buforowej. Oczywiście selekcja zwiedzających nie może dokonywać się za pomocą zakazów wstępu dla poszczególnych grup turystów. Można ją jednak prowadzić nawet w sposób niezauważalny dla samych zainteresowanych poprzez stwarzanie pewnych utrudnień w udostępnianiu terenu parku do zwiedzania (np. brak możliwości rezerwacji noclegów dla grup w schroniskach, zamykanie dróg dla autokarów wycieczkowych, budowa wspomnianych stref buforowych).

5. Opracowanie planu zagospodarowania turystycznego parku narodowego i jego otuliny. Jednym ze skuteczniejszych sposobów ochrony parku narodowego jest podzielenie obszaru na kilka odmiennych pod względem funkcjonalnym stref. Strefowanie powinno dostosować różne formy wypoczynku i rekreacji do specyfiki i formy ochrony danego terenu. Na przyrodniczo cennych obszarach dopuszcza się jedynie najłagodniejsze formy turystyki, w otulinie natomiast możliwa już jest bardziej uciążliwa turystyka pobytowa.

Porównanie koncepcji przestrzeni turystycznej S. L i s z e w s k i e g o (1995) z planami zagospodarowania niektórych obszarów chronionych przedstawia tab. III. Przestrzeni eksploracji odpowiada strefa pierwszeństwa ekologicznego. Są to obszary „kulisowe”, które można obejrzeć jedynie z daleka.

Tabela III

Typy przestrzeni turystycznej na obszarach chronionych i w ich otoczeniu
 Les types de l'espace touristique sur les terrains protégés et dans leurs environs

Typy przestrzeni turystycznej (wg S. Liszewskiego 1995)	Plan zagospodarowania przestrzennego Naturpark Harz (za H. W. Opaschowskim 1991)	System barier powstrzymujący napływ turystów do Bieszczadzkiego PN
przeźren eksploracji	strefa pierwszeństwa ekologicznego (obszary „kulisowe”)	rezerwy częściowe i ściśle, np. „Zakole”
przeźren penetracji	strefa wędrowek i ciszy	park narodowy
przeźren asymilacji	strefa intensywnego odpoczynku powierzchniowego	otulina parku – baza wypadowa
przeźren kolonizacji	obszary osadnictwa	Jezioro Solińskie – baza rekreacyjno-wypoczynkowa
przeźren urbanizacji		

Źródło: Opracowanie własne za S. Liszewskim (1995), H. W. Opaschowskim (1991) i na podstawie materiałów dyrekcji Bieszczadzkiego PN.

Wstęp do nich mają tylko pracownicy parku i osoby ze specjalnymi pozwoleniami („Turysta eksplorator użytkuje odkrywaną przestrzeń w pełnej koegzystencji ze środowiskiem przyrodniczym, będąc często jego obserwatorem czy inwentaryzatorem” – Liszewski 1995). Obszar parku narodowego stanowi strefę wędrowek, czyli przestrzeń penetracji. Ruch turystyczny może przybierać tu nawet znaczne rozmiary, ale ogranicza się do krajoznawstwa i krótkotrwałego wypoczynku zwykle bez noclegów. Bazę wypadową dla zwiedzających park narodowy stanowi bowiem jego otulina, czyli przestrzeń asymilacji. Zaleca się by były to obszary, na których rozwija się agroturystyka. Podstawą tego typu turystyki jest dopasowanie do lokalnego środowiska przyrodniczego i kulturowego (kontakty z miejscową ludnością, nocowanie w gospodarstwach chłopskich, poznawanie warunków życia, kultury i obyczajów społeczności lokalnej). Obszary intensywnego zagospodarowania turystycznego związanego z długotrwałą turystyką pobytową (przeźren kolonizacji i urbanizacji turystycznej) powinny znajdować się na zewnątrz układu park narodowy – otulina.

Podobna koncepcja strefowego udostępniania turystycznego powstała ostatnio w Kampinoskim Parku Narodowym (Chmielowski 1994). Jądrem całego układu stanowią obszary o dominujących funkcjach przyrodniczych, z niewielkim udziałem turystyki. Wokół nich wydzielono sześć innych stref o funkcjach turystyki rekreacyjnej, kwalifikowanej, krajoznawczej z elementami dydaktycznymi itp.

Nowoczesny model rozwoju turystyki w parku narodowym, zbliżony do rozwiązań przyjętych w Europie Zachodniej, opracowano także w Biebrzańskim

Parku Narodowym (Rąkowski 1993). Główny nacisk położono w nim na dopuszczenie na obszar chroniony tylko takich form ruchu turystycznego, które nie zagrażałyby najcenniejszym zasobom przyrodniczym.

Duże zróżnicowanie polskich parków narodowych (pod względem stopnia zachowania środowiska naturalnego, powierzchni obszaru chronionego, rodzaju i skali zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, a także występowania na ich terenie unikalnych walorów turystycznych) wymusza sporządzanie planów zagospodarowania przestrzennego dla każdego parku oddzielnie. Niezależnie jednak od specyfiki poszczególnych obiektów każdy taki plan powinien zawierać określenie struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru chronionego oraz wytyczać główne kryteria i zasady użytkowania turystycznego parku (Ptaszycka-Jackowska, Baranowska-Janota 1985; Baranowska-Janota, Ptaszycka-Jackowska 1987).

6. Działalność propagandowa i edukacyjna. Najskuteczniejszą jednak formą łagodzenia konfliktów między ochroną przyrody a turystyką jest kształtowanie właściwych postaw i zachowań zwiedzających. Kształtowanie świadomości ekologicznej jest niewątpliwie procesem trudnym, długotrwałym i wymaga wszechstronnego oddziaływania na społeczeństwo. Nie wystarczą już same

Rys. 3. Czynniki wpływające na zmianę zachowania turystów (wg H. W. Opaschowskiego 1991, tłumaczenie autora)

Dessin 3. Les facteurs causant le changement dans le comportement des touristes (d'après H. W. Opaschowski 1991, traduction de l'auteur)

apele o przestrzeganie zasad ekologii. Konieczna jest kombinacja praw porządkowych i psychologicznego motywowania (rys. 3). Tylko wtedy może dojść do przemiany „powierzchniowego” myślenia ekologicznego (ang. *shallow ecology*) w głęboką świadomość ekologiczną (ang. *deep ecology*) – H. W. O p a s c h o w s k i 1991 za Sessions.

Początków tych przemian należy szukać w ruchach ekologicznych lat sześćdziesiątych. Stopniowo uświadomiły one opinii publicznej, że myślenie w kategoriach ekonomicznych, ilościowych, nie tylko że nie rozwiązuje naszych problemów, ale się do nich przyczynia (S k o l i m o w s k i 1993). Konieczne stało się więc przewartościowanie dotychczasowej hierarchii wartości. Lata osiemdziesiąte i dziewięćdziesiąte to okres rodzenia się nowej filozofii życia – ekofilozofii.

„Tak więc filozofia ekologiczna to nie tylko doraźne działanie na rzecz ochrony tego lub innego środowiska naturalnego, ale [...] nowe wartości, które pokierują nami w taki sposób, że dalsze niszczenie środowiska będzie praktycznie wykluczone” (S k o l i m o w s k i 1993).

PIŚMIENNICTWO

- Baranowska-Janota M., Ptaszycka-Jackowska D., 1987, *Plany zagospodarowania przestrzennego parków narodowych. Metody i zasady sporządzania*, Inst. Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa.
- Biderman A. W., 1992, *Ośrodek Edukacyjny w Ojcowskim Parku Narodowym*, „Parki Narodowe”, nr 4.
- Chmielewski T. J., 1994, *Ekologiczne, społeczne i gospodarcze problemy funkcjonowania Kampinoskiego Parku Narodowego*, „Kosmos”, t. 43.
- Chwistek K., Czarnota P., Loch J., 1994, *Monitoring środowiska przyrodniczego Gorczańskiego Parku Narodowego na bazie siatki stałych powierzchni badawczych*, „Przyroda Polska”, z. 3/4.
- Fabiszewski J., Jenik J., 1994, *Wartości przyrodnicze i zagrożenia Karkonoskiego Parku Narodowego*, „Kosmos”, t. 43.
- Liszewski S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm”, t. 5, z. 2.
- Lubczyński L., 1994, *Parki narodowe w Polsce*, „Kosmos”, t. 43.
- Łepko Z., 1994, *Ku ekofilozofii*, „Studia Philosophiae Christianae”, t. 30, nr 1.
- Mielnicka B., 1992, *Problemy turystyczne górskich parków narodowych*, „Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich”, z. 35.
- Myga-Piątek U., 1994, *Edukacja w parkach narodowych*, „Parki Narodowe”, nr 4.
- Opaschowski H. W., 1991, *Ökologie von Freizeit und Tourismus, Freizeit- und Tourismusstudien*, Bd 4, Leske + Budrich, Opladen.
- Pawlaczyk P., 1993, *Turystyka na obszarach chronionych: jak przekazywać turystyce wiedzę przyrodniczą?*, „Przegląd Przyrodniczy”, t. 4.
- Pisarski Z., 1993, *Wybrane problemy zarządzania parkami narodowymi w różnych krajach europejskich*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych”, nr 6.

- P i s a r s k i Z., 1996, *Przegląd problematyki użytkowania turystycznego Parku Narodowego Gór Stołowych w świetle wyników ankiet*, Sympozjum Naukowe „Środowisko przyrodnicze Parku Narodowego Gór Stołowych”, Kudowa Zdrój, 11–13.10.1996.
- P i s a r s k i Z., R ą k o w s k i G., 1996, *Koncepcja rozwoju turystyki w Transgranicznym Obszarze Chronionym (TOCh) „Beskidy Wschodnie”*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Ekologiczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego Karpat Południowo-Wschodnich”, CEEW Krosno.
- P t a s z y c k a - J a c k o w s k a D., B a r a n o w s k a - J a n o t a M., 1985, *Wykorzystywanie przyrodniczych obszarów chronionych przez turystykę – zasady podstawowe*, [w:] *Warunki przyrodnicze rozwoju turystycznych form rekreacji*, Materiały konferencji naukowej, Poznań, 12.11.1982 r., Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Seria: Monografie, nr 209.
- R ą k o w s k i G., 1993, *Koncepcja rozwoju turystyki na terenie Biebrzańskiego Parku Narodowego i jego otuliny*, „Problemy Turystyki”, nr 4.
- S k o l i m o w s k i H., 1993, *O genezie i nadziejach filozofii ekologicznej*, „Res Humanae”, nr 1.
- Z ą t e k W., 1994, *O potrzebie biomonitoringu w parkach narodowych, czyli o gromadzeniu danych na temat faktów i zjawisk w przyrodzie*, „Przyroda Polska”, z. 3/4.

Mgr Andrzej Stasiak
 Uniwersytet Łódzki
 Katedra Geografii Miast i Turyzmu
 al. Kościuszki 21
 90–418 Łódź

Wpłynęło:
 16 lutego 1996 r.

RÉSUMÉ

Dans l'article, on essaie d'identifier les conflits essentiels entre la fonction protectrice et celle touristique des parcs nationaux. Il n'a aucun doute que les parcs nationaux ont de l'attrait pour les touristes. De plus, au moment, où l'on fonde un parc national, commence la pénétration agrandie du terrain protégé, parce qu'on suppose, que le terrain qui devient parc national est anobli d'une certaine façon et les spécialistes le distinguent grâce à ses valeurs exceptionnelles.

Ainsi, paradoxalement, la décision administrative et juridique, qui a pour but la protection du terrain donné, cause l'accroissement de la menace de la part du tourisme. Cependant on ne peut pas fermer le terrain protégé devant les touristes, car la fonction touristique est une fonction intégrale (inamovible) du parc national.

Dans cette situation, il faut nécessairement distinguer les conflits entre la protection de la nature et le tourisme et entreprendre les démarches visant à modérer l'influence négative du tourisme sur le milieu naturel.

Parmi les plus importants problèmes on compte:

- l'excessive concentration spatiale du mouvement touristique, y compris la concentration superficielle (se rapportant au terrain entier du parc national) la concentration linéaire (les routes publiques où circulent les véhicules, les itinéraires touristiques) et la concentration de point (aux plus attrayants endroits, tels que, sommets, cols, noeuds des itinéraires touristiques, objets anthropogéniques, etc.);
- l'excessive concentration temporelle (un ou deux maxima de l'intensité du mouvement touristique, haute affluence des touristes pendant toute l'année);
- le développement des formes pénibles du mouvement touristique (tourisme en masse, tourisme motorisé, celui de séjour, windsurfing, snowboard, appareils volatiles, vélos de montagne).

Certainement le tourisme crée des menaces au terrain protégé, mais il porte avec lui les profits économiques ainsi pour le parc, lui-même, que, pour la population locale. Grâce à la vente des billets (il semble, acceptée définitivement par les touristes (le parc national gagne une source supplémentaire des revenus enrichissant son maigre budget. L'importance du tourisme est encore plus grande pour la population locale, dont les revenus sont souvent considérablement diminués par la fondation du parc national. Ces pertes peuvent être récompensées par les avantages financiers résultant des services du mouvement touristique (couchage dans les fermes agrotouristiques, vente des aliments, service de guide, production des souvenirs régionaux, édition des cartes et de vade-mecum).

Un autre groupe, pas moins important, de profits résultant du développement du tourisme sur les terrains protégés est constitué par les avantages didactiques. Le parc national crée des possibilités parfaites de l'éducation écologique pour tous ceux qui le visitent, ainsi que pour les habitants de la région. L'éducation écologique des touristes comprend la préparation à la visite consciente, avant d'entrer au parc (le plus souvent dans le musée de parc ou au centre didactique et d'information), l'approfondissement et la consolidation des renseignements pendant le séjour dans le parc et l'éducation postérieure, quand on consulte les souvenirs achetés: cartes géographiques, vade-mecum, albums, guides, etc.

L'éducation écologique de la population locale permet à cell-ci d'accepter l'existence du parc national.

Pour finir l'article, l'auteur fait la revue des possibilités d'atténuer les conflits entre la fonction protectrice et celle touristique des parcs nationaux. Il propose entre autres de:

- diriger les torrents du mouvement touristique pour porter remède à la pénétration dispersée;
- surveiller le milieu naturel, ayant égard avant tout aux itinéraires touristiques et leur entourage;
- limiter la grandeur du mouvement touristique sur les terrains protégés (la fixation de l'absorptivité et la capacité touristique du terrain);
- sélectionner imperceptiblement les visiteurs (en favorisant le tourisme qualifié, en créant la zone de tampon pour arrêter les touristes peu intéressés);
- élaborer le plan d'aménagement touristique du parc national et de son entourage (en déterminant la structure fonctionnelle et spatiale du terrain protégé et en indiquant les critères et les principes de l'utilisation touristique du parc);
- mener avec longueur et continuité l'action de propagande et éducative.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The article is an attempt to identify the basic conflicts between the protective and the tourist function of national parks.

There is no doubt that national parks are very attractive touristically. What is more, the moment a national park is created, an intensified tourist penetration of the protected region begins. In popular understanding, granting a region the status of a national park is a form of appreciation of its advantages. In this way, paradoxically, the legal and administrative decision which is supposed to protect a given area, actually aggravates the danger of destruction by tourism. However, it is impossible to deny access to the protected area because the tourist function is an integral function of a national park.

In this situation it is necessary to identify the basic conflicts between the environmental protection and tourism and to undertake actions minimizing the negative influence tourism has on natural environment.

The most important problems are:

- excessive spatial concentration of the tourist traffic, including: area concentration (concerns the overall area of the national park), linear concentration (public motor and walking routes, etc.) and point concentration (at the most attractive places: mountain peaks and passes, tourist routes crossings, anthropological objects, etc.);
- excessive time concentration of the tourist traffic (one or two peaks in the intensity of the tourist traffic, high attendance throughout the year);
- the development of troublesome forms of the tourist traffic (mass tourism, mobile and stationary tourism, windsurfing, snowboard, gliding, biking).

Tourism undoubtedly creates danger for a protected area, but it also brings economic benefits for both the park itself and for the local population. Selling admission tickets (which has apparently been accepted by tourists) is an additional source of income for the park, in a situation where the budget is always too small. Tourism is of much greater importance for the local population, whose income is often largely reduced by the limitations imposed by the very fact of the a national park's existence. Their loss can be compensated with the financial benefits from the tourist traffic service (offering night accommodation in agrotourist households, selling home-made food products, tourist guidance, producing regional souvenirs, publishing maps and information leaflets).

Another equally important group of benefits derived from the development of tourism in the protected areas are the didactic benefits. A national park offers splendid opportunities for ecological education to all visitors, as well as to the inhabitants of the region. The ecological education of the tourists includes preparing them before they enter the park (usually in the park museum or at the information centre) for a conscious visit, providing them with a lot of information while they are in the park and education after they leave the area (the importance of the souvenirs they buy: maps, leaflets, albums, guides, etc.).

The ecological education of the local people is extremely important for them to accept the existence of the national park.

In the conclusion to the article the author presents a short review of the possibilities to lessen the conflicts between the protective and tourist function of national parks. Some of his suggestions are:

- directing the streams of the tourist traffic in order to prevent scattered penetration,
- monitoring the natural environment with particular focus on tourist routes and their immediate surroundings,
- limiting the tourist traffic in the protected areas (defining the tourist absorptiveness and volume of the areas),
- covert selection of the visitors (supporting qualified tourism, creating a buffer zone stopping the least interested tourists),
- devising a plan of tourist management of the park and its immediate vicinity (defining the functional-spatial structure of the protected area and the main criteria and principles of the tourist use of the park),
- long-term advertising and educational activity.

Translated by Ewa Mossakowska